

איום הדה-לגיטימציה על מדינת ישראל: מקרה בוחן לניהול מערכה על התודעה

שחר עילם ושירה פתאלי

רקע

המערכה על הלגיטימציה הבין-לאומית של מדינת ישראל מתנהלת מאז הקמתה, ומאפייניה משתנים לאורך השנים. בשונה מהמערכות מול מדינות וארגוני טרור, בהן הרכיב התודעתי נתפס כמשלים, המערכה על הלגיטימציה מתנהלת, בראש ובראשונה, בממד התודעתי. גם צעדים מוחשיים לכאורה, כמו ניסיונות לקידום חרם על ישראל, נועדו למעשה לשחוק את תדמיתה הציבורית ואת מעמדה המדיני בזירה הבין-לאומית, עד כדי ערעור הלגיטימיות של עצם קיומה כמדינת הלאום של העם היהודי. לאור זאת, המערכה על הלגיטימציה של מדינת ישראל, על מרכיביה השונים, עשויה לשמש גם כמקרה בוחן ללמידה על "המערכה על התודעה" בהקשריה הרחבים ו"שדה ניסויים" לבחינת תפיסות ודרכי פעולה בתחום ההשפעה על התודעה.

מאמר זה בוחן את מאמצי הדה-לגיטימציה נגד ישראל מנקודת המבט של "המערכה על התודעה". המאמר נפתח בתיאור השורשים של תופעת הדה-לגיטימציה ובהצגת מסגרת המערכה נגדה, ממשיך בהצגת ההשפעות של הסביבה על מאבק הנרטיבים במסגרת מערכה זו, ומסתיים בניתוח מאפייניה הייחודיים העיקריים של אותה מערכה. המאמר מתמקד בהבניית המסגרת והדינמיקות של המערכה ובמאפיינים נבחרים שלה כ"מערכה על התודעה", וככזה הוא אינו מעמיק במכלול תכניה והתפתחויותיה. כנגזרת מכך, המאמר אינו עוסק בשאלת השפעותיה של מדיניות ישראל כלפי הסכסוך

1 סא"ל (מיל') שחר עילם הוא חוקר במכון למחקרי ביטחון לאומי ומנהל את תוכנית המחקר במכון בנושא ההתמודדות עם הדה-לגיטימציה של ישראל וה-BDS. שירה פתאל הייתה עד לאחרונה עוזרת מחקר בתוכנית המחקר של המכון למחקרי ביטחון לאומי בנושא ההתמודדות עם הדה-לגיטימציה של ישראל וה-BDS.

הישראל-פלסטיני על תופעת הדה-לגיטימציה. הנחת העבודה שלנו בהקשר זה היא שתופעת הדה-לגיטימציה מושפעת גם ממדיניות ישראל, אך לא תיעלם גם אם יחולו שינויים מהותיים במדיניות זאת.

שורשי תופעת הדה-לגיטימציה של מדינת ישראל²

המערכה לשלילת הלגיטימיות של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי החלה עוד לפני קום המדינה. מדינות ערב הובילו מערכה זאת לאורך שנים, בעיקר באמצעים דיפלומטיים, מדיניים וכלכליים, שהדוגמה המובהקת להם הייתה החרם הערבי. בשנים האחרונות, ובמיוחד מאז 2001, גורמי חברה אזרחית במערב, יחד עם ארגונים פלסטיניים שונים, נטלו לידיהם את הובלת המערכה לדה-לגיטימציה של ישראל. גורמים אלה פועלים בעיקר ברחבי העולם המערבי, ומטרתם היא להשפיע על ציבורים רחבים ועל מקבלי החלטות שם. בהתאם לכך, הזירות הציבוריות הפומביות – המרחב הציבורי, התקשורת והרשתות החברתיות – הפכו לזירות פעולה עיקריות של מערכה זו, בשל השפעתן הגוברת על תהליכי קבלת ההחלטות במערכות החיים השונות.

נקודת ציון בולטת בראשיתה של תופעת הדה-לגיטימציה של ישראל במתכונתה הנוכחית היא ועידת דרבן הראשונה, שהתכנסה ב-2001 בעיר דרבן שבדרום אפריקה. הוועידה, בה נטלו חלק יותר מ-1,500 ארגוני חברה אזרחית, הוקדשה לכאורה למאבק בגזענות ובשנאת זרים באופן כללי, אך חלק ניכר מהצהרותיה התייחסו למדינת ישראל וערערו על הלגיטימיות שלה, וכל זאת בחסות האו"ם. ישראל הוצגה בוועידה כמדינה קולוניאליסטית וכובשת, המנהיגה משטר אפרטהייד, פוגעת בזכויותיהם של הפלסטינים, מבצעת פשעים נגד האנושות ומפרה את החוק הבין-לאומי.

אחד הגופים המוכרים והמובילים במערכת הדה-לגיטימציה של ישראל הוא תנועת ה-BDS (Boycott, Divestment, Sanctions), שהוקמה בשנת 2005 על ידי כ-170 ארגונים שאימצו את הקריאה לחרם על ישראל. תנועת ה-BDS פועלת באופן רשמי ומבוזר, כמעט ללא היררכיה או דירקטיבה אחידה. במסגרתה פועלים כיום ברחבי העולם מאות ארגונים המקדמים קמפיינים להחרמת ישראל, למניעת השקעות בה ולהטלת סנקציות עליה ועל גורמים הקשורים אליה. אחד מהם הוא ארגון גג פלסטיני – "הוועדה הלאומית ל-BDS" (BDS National Committee – BNC) – בו חברים כלל הארגונים הפלסטיניים המחויבים לנושא החרם על ישראל. ארגון זה מתיימר להתוות את מדיניות החרם ומנסה לתאם בין הגורמים השונים המעורבים בפעילות זאת נגד

2 להרחבה בנושא זה ראו: יהודה בן מאיר, אואן אלטרמן, "איום הדה-לגיטימציה – שורשיו, גילוייו והמאבק בו", בתוך: ענת קורץ, שלמה ברום (עורכים), **הערכה אסטרטגית לישראל 2011**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל אביב, 2011.

ישראל.³ במקביל מתקיימים שיתופי פעולה בין יתר הארגונים שאימצו את מדיניות החרם על ישראל ומנהלים קמפיין להחרמתה.

גם המחנה הפרו-ישראלי הנאבק בדה-לגיטימציה מתנהל בשנים האחרונות באופן רשתי ועושה זאת באמצעות מאות גורמים מקרב החברה האזרחית, הפועלים הן

בישראל והן ברחבי העולם, לצד הפעילות של ממשלת ישראל וזרועותיה בתחום זה. יצירת מטרות משותפות ותיאום במצב של הגיונות פעולה שונים ושחקנים רבים כל כך הם, כמובן, אתגר מורכב במיוחד.

בניגוד למערכות צבאיות, המתנהלות לרוב באופן בילטרלי בין שני יריבים מובחנים, המערכה על הלגיטימציה של ישראל היא מערכה בין המחנה הפרו-ישראלי ("כחול") ובין המחנה האנטי-ישראלי ("אדום") על תמיכתם של קהלי יעד רבים ושונים ("סגולים"). לצד מאמציו של המחנה הפרו-ישראלי לסכל את מהלכיה של "הרשת האדומה" האנטי-ישראלית, ולצד ניסיונותיו להחלישה או לפוררה, הוא נדרש לפעול בקרב קהלי היעד השונים גם לצמצום ההשפעה של הנרטיב ה"אדום" ולחיזוק החשיפה, ההטמעה וההשפעה של הנרטיב הפרו-ישראלי. קהלי היעד אינם מונוליטיים, ויחסם לישראל מושפע מתפיסות עולמם, מהמסגרות הפוליטיות והחברתיות אליהן הם משתייכים, ממעמדם הסוציו-אקונומי, מהשכלתם,

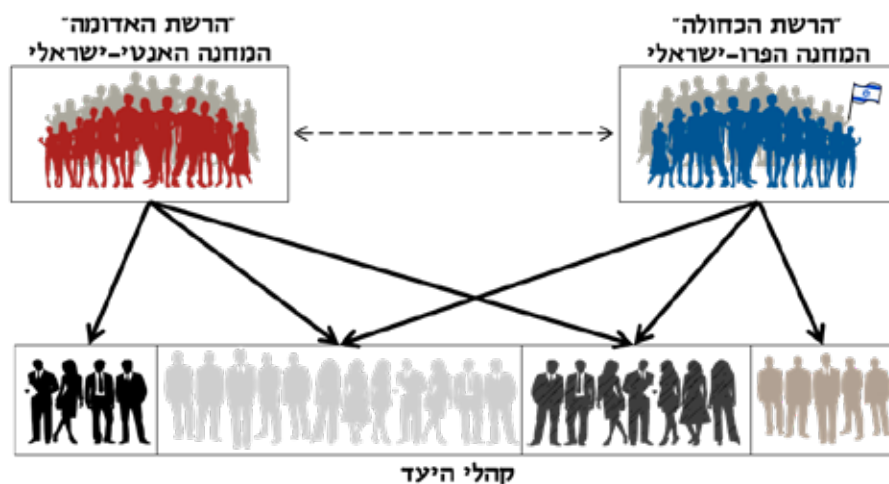
מתרבותם וממאפיינים נוספים שלהם. לפיכך, ניסיון להשפיע על תפיסותיהם, נטייתם ועמדותיהם דורש לאפיין אותם ולזהות את הדרכים האפקטיביות ביותר להשפעה עליהם בכיוון הרצוי.

סביבת המערכה – מאבק על נרטיבים

כדי להבין את סביבת המערכה ואת אופן התעצבות התודעה, יש להבין את המרחב התפיסתי-אידיאולוגי שבו התפתחה הדה-לגיטימציה של ישראל, וכן את "רוח התקופה". ישנם כוחות חברתיים ותהליכים היסטוריים גדולים (כמו מגמות וזרמים אידיאולוגיים, חברתיים, כלכליים ותרבותיים) המשפיעים על עיצוב התודעה, ובתוך כך על האופן שבו נתפסת ישראל. את כל אלה צריך להביא בחשבון בעת גיבוש המענה.

המחנה הפרו-ישראלי
הנאבק בדה-לגיטימציה
מתנהל בשנים האחרונות
באופן רשתי ועושה
זאת באמצעות מאות
גורמים מקרב החברה
האזרחית, הפועלים
הן בישראל והן ברחבי
העולם, לצד הפעילות של
ממשלת ישראל וזרועותיה
בתחום זה.
יצירת מטרות משותפות
ותיאום במצב של הגיונות
פעולה שונים ושחקנים
רבים כל כך הם, כמובן,
אתגר מורכב במיוחד.

המערכה על הלגיטימציה של ישראל

המטא-נרטיב⁴ הדומיננטי כיום בקרב קהלים ליברליים ופרוגרסיביים רבים בעולם המערבי עוין לא רק את עצם קיומה ומהותה של מדינת ישראל, אלא גם יסודות רבים של התרבות המערבית והסדר העולמי הקיים. לאחר שתי מלחמות העולם, וביתר שאת לאחר שהתבררו ממדי הזוועות בשואה, החל במערב תהליך נרחב של ערעור ובחינה מחדש של תפיסות שעמדו בבסיס הסדר הקיים. על רקע השבר שנוצר התפתחה הפילוסופיה הפוסט-מודרניסטית, המאגדת מספר תפיסות, ובהן: פוסט-קולוניאליזם, פוסט-לאומיות ופוסט-ציונות. במקרים רבים ישראל משמשת שעיר לעזאזל לרגשות האשמה הפוסט-קולוניאליים, הנפוצים כיום בעיקר באירופה ובארצות הברית. לפי תפיסה זו, ישראל הפכה ממדוכאת למדכאת. "פשעה", כפי שמכנים זאת מחוללי הדה-לגיטימציה בהתייחסם למדיניותה בסוגיה הפלסטינית, מהווים עדות לניצול של המדכא הגזעני-קולוניאליסטי-אימפריאליסטי את האחר הילידי, בן המקום, "הקורבן התמים". ביטוי לתפיסה זו ניתן למצוא, למשל, באירועי "צעדות השיבה" – אותן הפגנות המוניות מאורגנות ברצועת עזה, המתקיימות בסמוך לגבול עם ישראל מאז מארס 2018. ארגוני הדה-לגיטימציה אימצו את הטרימינולוגיה הפלסטינית לתיאור האירועים ברצועה ומכנים אותם "מחאות עממיות", "צעדה שלומית", "צעדה לא

4 מטא-נרטיב הוא סיפור גדול וכולל בנוגע למקור, לתכלית המוסרית וליעד של האנושות, שמעניק לגיטימציה או שולל אותה ביחס לנרטיבים מקומיים ולפעולות במציאות של חיינו.

אלימה שאינה מזוהה עם אף מפלגה פוליטית",⁵ וכן מאבק בין הציבור הפלסטיני הצועד "למען זכויות האדם הבסיסיות ביותר" ובין צבא "שירה את כל הכדורים".⁶ הם עושים זאת מבלי להתייחס למעורבות חמאס⁷ בארגון ההפגנות ומבלי להשמיע ביקורת כלשהי על האלימות ועל הפעלת כוח מצד הפלסטינים במהלכן.

התפיסות העוינות את ישראל ואת הסדר העולמי המערבי מאפשרות את קיומה של "הברית הירוקה-אדומה", שכוללת ארגונים אסלאמיסטיים ("ירוקים") הפועלים לצידם של ארגוני שמאל רדיקליים ("אדומים"). ברית בלתי כתובה זו מובילה בשני העשורים האחרונים את הפעילות האנטי-ישראלית במערב ומצליחה לחבור לקבוצות נוספות, בעיקר כאלו המייצגות מיעוטים ואוכלוסיות מוחלשות, שעיקר פועלן הוא מאבק בסדר הקיים, באליטות ובממסדים. הניסיון לחבר קבוצות, מגזרים ואג'נדות שונים לכדי מאבק משותף של כל מי שהם "קורבנות" בכל מי שמוצגים כ"מדכאים" נקרא הֶצְטָלְבִּיּוּת (Intersectionality).⁸ באופן זה מצליחים ארגוני הדה-לגיטימציה להעלות את הסוגיה הפלסטינית על סדר היום הן בזירה המקומית והן בזירה הגלובלית, תוך יצירת "ברית מדוכאים" וקישור בין מאבקם ובין מאבקים למען קידום זכויותיהן של קבוצות מוחלשות. קבוצות אלו כוללות שחורים, להט"בים, מהגרים, נשים, פעילים למען הסביבה, פעילי זכויות אדם, איגודי עובדים ועוד.

השימוש בהצטלבויות מחזק את הנרטיב של המאבק למען זכויות הפלסטינים כמאבק לגיטימי למען זכויותיה של קבוצה מודרת ומדוכאת, ובכך מאפשר לרתום קהלי יעד רבים לטובת המערכה, תוך טשטוש מטרותיו האמיתיות של "הגרעין הקשה" של מחולליה, שהן שלילת זכות הקיום של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי והעלאת הסוגיה הפלסטינית על סדר היום העולמי.⁹ בראיית מחוללי הדה-לגיטימציה

5 "Jewish Voice for Peace Horrified by Israel's Disproportionate Violent Response to Peaceful Protest, *Jewish Voice for Peace*, April 6, 2016, <https://bit.ly/2Sn2rfc>

6 "Killed for Protesting: 6 Things to Know about the #Greatreturnmarch", *Jewish Voice for Peace*, April 5, 2016, <https://bit.ly/2HAuk1V>

7 "חדשות הטרור והסכסוך הישראלי-פלסטיני – 15-9 במאי 2018", מרכז המידע למודיעין ולטרור ע"ש אלוף מאיר עמית, 15 במאי 2018.

8 קלרטה טרגר, "שנינו יחד תחת מאבק אחד", **אלכסון**, 20 ביולי 2016, <https://bit.ly/2jzZJqX>

9 למשל, BNC (Palestinian BDS National Committee) מנוף בערכי החירות, הצדק והשוויון ומצהיר שמטרותיו הן: סיום הכיבוש הישראלי ברצועת עזה, באיו"ש (כולל מזרח ירושלים) וברמת הגולן; השגת שוויון זכויות מלא לערביי ישראל; החלת זכות השיבה לכל הפליטים הפלסטינים. הארגון לא מציין מהו בראייתו החזון של המציאות המדינית הרצויה בעתיד (מדינה אחת, שתי מדינות וכיוצא באלה) ומתעלם מכך שהמשמעות של החלת זכות השיבה במלואה בשם זכויותיהם של הפלסטינים הינה, ככל הנראה, שלילת זכותם של היהודים להגדרה עצמית בארץ ישראל: <https://bit.ly/2b07lw3>

של ישראל, מדובר בעניין מהותי ולא במהלך הנובע מניצול הזדמנויות נקודתי.¹⁰ וכך, ישראל ויהודי התפוצות, שהיו בעבר מודל, מקור השראה ושותף טבעי לקבוצות מיעוט רבות שנאבקו על זכויות, הכרה ומעמד, נתפסים בדור האחרון כביטוי מובהק ל"לבנים המיוחסים" (white privileged) ונחשבים בקרב קהלים רבים כאחראים לדיכוי הקבוצות המוחלשות בחברה האנושית ולעוולות המבוצעות נגדן.

יכולתם של מחוללי הדה-לגיטימציה ותומכי BDS לאחד גורמים אלה ליעד משותף ולגייס ולרתום אותם למאמצים המזיקים לישראל וליהודים, היא מקור עוצמה משמעותי עבורם. מנגד, מגוון האג'נדות, השקפות העולם, הקהלים והיעדים של אותם תומכים הוא נקודת תורפה אפשרית בניסיונם להציג חזית אחידה ויציבה.

שמאפיין חשוב נוסף, שעשוי להסביר את גורמי ההשפעה בקרב קהלי היעד השונים ואת הקושי להנגיש את ההתרחשויות בשטח כפי שחווה הציבור הישראלי וכפי שהממסד הישראלי מנסה לתאר, הוא ירידת כוחה של האמת. מחקר שפורסם לאחרונה במכון "ראנד" האמריקאי, תחת הכותרת "דעיכת האמת" (Truth Decay), מתאר מגמה זו ודן במאפייניה המרכזיים ובגורמים העיקריים שהביאו לכך. אף שהמחקר ממוקד בזירה האמריקאית, ניתן לזהות מגמות דומות גם בזירות נוספות. המחקר טוען כי העת הנוכחית מתאפיינת בחוסר הסכמה גובר ביחס להבחנה בין מידע ובין עובדה, בטשטוש הגבולות בין עובדות לדעות, בעליית משקלן היחסי של דעות ובדעיכת האמון במקורות ובממסדים שבעבר נתפסו כאמינים. הגורמים המרכזיים שהביאו לכך קשורים לכשלים קוגניטיביים ולאופן שבו בני אדם מעבדים מידע ומקבלים החלטות; לשינויים במערכות המידע, כמו עליית משקלן של הרשתות החברתיות, שהביאה לגידול בהיקפי המידע, למגוון דעות ולתפוצה רחבה של דיסאינפורמציה; לקיטוב פוליטי, סוציו-דמוגרפי וכלכלי, המגביר את חוסר ההסכמה.¹¹

הקיטוב הפוליטי הפנימי בזירה האמריקאית משפיע גם על היחס לישראל. סקר של מכון Gallup, שפורסם ב־2018, טוען כי 87 אחוזים מהרפובליקנים בארצות הברית מזדהים עם ישראל, לעומת 49 אחוזים בלבד מהדמוקרטים.¹² מכון המחקר PEW טען

10 ראו, למשל, שיחה משולשת שהתקיימה ב־1 בפברואר 2018 בין מנכ"לית הארגון JVP (Jewish Voice for Peace) – ארגון דה-לגיטימציה יהודי-אמריקאי – למנכ"ל ארגון הדה-לגיטימציה המוביל בבריטניה (Palestine Solidarity Campaign – PSC) ולעומר ברע'ות, ממייסדי תנועת BDS. במסגרת השיחה דנו השלושה בחשיבות ההצטלבות. השיחה דווחה בעמוד ה"פייסבוק" של JVP, <https://bit.ly/2MNmBgy>.

11 Jennifer Kavanagh, Michael D. Rich, *Truth Decay: An Initial Exploration of the Diminishing Role of Facts and Analysis in American Public Life* (RAND Corporation, 2018), <https://bit.ly/2D78Wff>.

12 "Americans Remain Staunchly in Israel's Corner", GALLUP, March 13, 2018, <https://bit.ly/2x46IfX>.

לקיטוב גבוה אף יותר בין הרפובליקנים לדמוקרטים ביחס לישראל. לפי מכון PEW, 79 אחוזים מהרפובליקנים מזדהים יותר עם ישראל מאשר עם הפלסטינים, בהשוואה ל-27 אחוזים בלבד מהדמוקרטים. הסקר של המכון מצא כי בקרב הדמוקרטים הליברלים המצב חמור במיוחד, כשרק 19 אחוזים מהם מזדהים יותר עם ישראל, בעוד ש-35 אחוזים מזדהים יותר עם הפלסטינים.¹³

אחד ממאפייני הקיטוב בארצות הברית הוא תיאור המציאות במושגים של "שחור ולבן", כלומר "אנחנו והם". בארצות הברית פועלת בשנתיים האחרונות תנועת מחאה משמעותית נגד הנשיא דונלד טראמפ, ומכיוון שישראל נתפסת כבעלת ברית מובהקת של ממשלו, גלי המחאה העממית והפוליטית נגד הנשיא מעצימים לעיתים את תופעת הדה-לגיטימציה שלה. במציאות זו של קיטוב ופילוג בחברה האמריקאית, התמיכה הדור-מפלגתית בישראל, שהיא אולי העוגן החשוב ביותר של מערכת היחסים המיוחדת בין שתי המדינות, נמצאת בסכנה. בנוסף לכך, רבים מיהודי ארצות הברית נמצאים במתח גובר בין התנגדותם החריפה לנשיא טראמפ ובין תמיכתם הבסיסית בישראל. מאפיין בולט נוסף של סביבת המערכה הוא רתימת אירועים מתפרצים ברובד האופרטיבי-טקטי למינוף היעדים האסטרטגיים ולשם השגת לגיטימציה ותמיכה. הדבר נעשה פעמים רבות תוך שימוש בחומרי מקור, בעיקר בהקשרים של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. הנגשת החומרים מתבצעת תוך התאמתם למערכות הסמלים והערכים של קהלי היעד ברחבי העולם, לעיתים תוך סילופם והוצאתם מההקשר שבו התקיימו, וכן תוך יצירת קישור אסוציאטיבי ורגשי, ולפעמים אף בלתי רציונלי, בין הסיטואציה הישראלית-פלסטינית ובין סמלים ומחוללי רגש ופעולה מהקשרים, ממקומות ומזמנים אחרים. כך, למשל, האירועים האלימים ברצועת עזה ("צעדת השיבה"), במהלכם הפגינו עשרות אלפי פלסטינים ונהרגו עשרות פלסטינים, במקביל להעברת שגרירות ארצות הברית לירושלים, העניקו בחודשים האחרונים רוח גבית לפעילותם של גופי הדה-לגיטימציה. מעבר ל"אירועי השעה", גם החלטות ופעולות ישראליות והתבטאויותיהם של מנהיגים ישראלים מזינות לעיתים את הקמפיין לדה-לגיטימציה של ישראל.

מאפיין נוסף הוא ההתמקדות בסמלים ובמותגים לקידום החשיפה של פעילות הדה-לגיטימציה והמודעות אליה בקרב ציבורים רחבים. תנועת החרם יצאה בשנים האחרונות לשורה של קמפיינים נגד תאגידים בין-לאומיים גדולים ומוכרים, בטענה שפעילותם בישראל ובשטחים מסייעת לכיבוש ול"פשעי המלחמה" של ישראל נגד הפלסטינים. לעיתים נראה שהקשר בין הטענות שמועלות ובין המציאות הוא מקרי

¹³ "Republicans and Democrats Grow even Further Apart in Views of Israel, Palestinians", PEW, January 23, 2018, <https://pewrsr.ch/2BQ4x1J>

בלבד, כמו בקמפיין החרם נגד מותג הגלידות Ben & Jerry's¹⁴, שהוביל בסופו את החברה לתרום לארגון המקדם את החרם; או הקמפיין שהוביל את AIRBNB לשקול להימנע מפרסום דירות בהתנחלויות.¹⁵ כשהמטרה היא חשיפה והטמעה של המסר, נראה שכל האמצעים כשרים. על רקע זה, תנועת החרם מתמקדת גם במותגי תרבות וספורט, שיש להם חשיפה רחבה של מיליוני בני אדם בכל רחבי העולם. כך, הלחץ שהופעל על אמנים בין-לאומיים לא להופיע בישראל הצליח להשפיע על כמה מהם, שהחליטו בעקבות זאת להימנע מלהגיע לארץ. הדבר יצר תהודה תקשורתית בין-לאומית רבה והגביר את המודעות לקיומה של תנועת החרם ולמסריה.

אתגר נוסף וייחודי הוא אתגר המדידה. השילוב בין ממדים פיזיקליים ובין ממדים רגשיים וקוגניטיביים המתייחסים לעמדות, לתפיסות עולם ולתחושות, יוצר קושי לאמוד את השתנות האיום על ציר הזמן ואת הצלחתם או כישלונם של מאמצי הדה-לגיטימציה מצד אחד ושל מאמציו של המחנה הפרו-ישראלי להשפיע על תפיסותיהם ועמדותיהם של קהלי היעד מצד שני. זאת, במיוחד מכיוון שהתעצבות התודעה של אותם קהלים הינה תהליך ארוך טווח המושפע ממשתנים רחבים יותר, שקשה לבדודם ולייחס אותם למאמץ זה או אחר.

מאפייני המערכה על הלגיטימציה של ישראל

תופעת הדה-לגיטימציה של ישראל מאיימת על ביטחונה הלאומי, ובעיקר על חופש ההחלטה והפעולה שלה במגוון תחומים. זאת, מכיוון שבעידן הגלובליזציה המודרנית, לגיטימציה היא תנאי הכרחי ליכולתה של מדינה לפעול לאורך זמן כמעט בכל תחום וסוגיה. בנוסף לכך, לתופעת הדה-לגיטימציה ייתכנו השלכות מרחיקות לכת על לכידות החברה הישראלית והקהילות היהודיות ברחבי העולם. בשנים האחרונות יש לה גם השפעה הולכת וגוברת על תחושת הביטחון של יהודי התפוצות. לפיכך, תכליתה של המערכה שמנהלים ישראל ותומכיה נגד תופעת הדה-לגיטימציה היא לבסס את ההכרה והתמיכה העולמית הרחבה במדינת ישראל, בזכות קיומה, בייחודיותה ובתרומתה לאנושות, בזכותה להגן על עצמה ובהיותה חברה שוות זכויות ולגיטימית במשפחת העמים. כל זאת, כדי לאפשר לה, לאזרחיה וליהודי העולם לחיות בשלום ובביטחון לצד שכניהם וליצור תנאים לשגשוג אישי, קהילתי ולאומי.

איום הדה-לגיטימציה על ישראל משלב בין ממדים תבוניים ורגשיים ובין צעדים ממשיים בתחומים המדיני, המשפטי, הכלכלי, התרבותי, האקדמי ועוד. זוהי מערכה רב-ממדית, המתקיימת בזירות שונות ומול קהלי יעד מגוונים: הדרג הפוליטי-מדיני,

¹⁴ "It's Time to Boycott Ben & Jerry's", BNC, May 12, 2015, <http://bit.ly/2U59ACz>

¹⁵ "Airbnb's Decision to Exit Israel's Illegal Settlements: A Partial Victory for Human Rights & Accountability", BNC, November 20, 2018, <http://bit.ly/2EpxN1d>

רשויות מקומיות, מערכות דתיות, המגזר העיסקי, ארגוני שמאל, ארגוני זכויות אדם ועוד. תנועת ה-BDS אמנם לא הסבה עד כה נזקים מוחשיים משמעותיים לישראל, והצלחותיה מתמקדות ברובן בהישגים נקודתיים ושוליים, אך נכון להניח שישנה הזנה הדדית מתמדת בין המיתוג השלילי, המשלב ממדים תבוניים ורגשיים, ובין צעדים ממשיים, גם אם אין תיאום מלא ומפורט של כלל הפעילויות והמאמצים. התבססות של עמדות שליליות כלפי ישראל עלולה בטווח הארוך לגרום נזק לא רק לביטחונה, אלא גם לביטחון של קהילות יהודיות ברחבי העולם ולהשפיע על החלטות צרכניות ועיסקיות, הכרעות משפטיות, פעילות פוליטית, העדפות קהילתיות, בחירות פרלמנטריות ומדיניות ממשלתית ברמות המקומית, הלאומית והבין-לאומית.

נראה כי נכון להיום, מרבית האליטות והממסדים המובילים בעולם המערבי לא שינו באופן מהותי את יחסם לישראל בעקבות מאמצי הדה-לגיטימציה של השנים האחרונות, ובודאי לא אימצו גישה העוינת את עצם קיומה. אולם, יש בהחלט מקום לדאגה, במיוחד בשל הפער המעמיק במקומות שונים בעולם ביחס לישראל בין הממסדים והממשלות ובין דעת הקהל. החשש גובר עוד כשנוסף לכך הפער הבין-דורי בין האליטות הנוכחיות ובין הדור הבא. כאמור, מקורן של מגמות מטרידות אלו אינו רק בהתגברות המאמצים מצד מחוללי הדה-לגיטימציה, אלא גם, ובעיקר, בשילוב בין מגמות עומק חברתיות ותפיסתיות ובין אג'נדות ופוליטיקה עכשוויות הן בישראל והן מחוצה לה. אלו גורמות לקשיים מהותיים ברתיעת קהלים, בעיקר ליברליים, לתמוך בנרטיבים הפרו-ישראליים.

נכון להתייחס לאיום הדה-לגיטימציה כאל "מלחמת התשה" ארוכה ומתמשכת המכוונת ליעדים אסטרטגיים ארוכי טווח. הגם שיעדים אלה מקודמים באמצעות מאמצים והישגים טקטיים קצרי טווח, הם הולכים ומצטברים. ההישגים האחרונים של ישראל ותומכיה, כמו קידום מאמצי חקיקה באירופה ובארצות הברית לפגיעה בלגיטימיות של תנועת ה-BDS ובחופש הפעולה שלה, נתקלים במהלכי נגד, דוגמת קמפיין Right to Boycott.¹⁶ יחד עם זאת, רבים ממהלכיה של תנועת ה-BDS התבררו בחלוף הזמן כבעלי השפעה זניחה, או אף נכשלו בעקבות מהלכי נגד מוצלחים של המחנה הפרו-ישראלי.

הרשתות האנטי-ישראליות והפרו-ישראליות היריבות הן מערכות לומדות, ועל כן מתנהלת ביניהן תחרות למידה. כך, למשל, במהלך 2018 התקיים מאמץ מאורגן ומתואם של ארגוני הדה-לגיטימציה לזכות בתמיכתן של מועצות מקומיות שונות במדינות אירופה ובארצות הברית. כיוון פעולה זה נבחר כנראה בשל הצלחות מצומצמות בלבד של תנועת ה-BDS בקידום מהלכים ברמה הממשלתית. ייתכן שהדבר הוביל

את ארגוני הדה־לגיטימציה לנסות להשפיע על הממסד דרך המועצות המקומיות, במקביל לשימור הפעילות ברמת ה־Grassroots.

כאמור, מורכבות המערכה על הלגיטימציה של ישראל נובעת מפריסתה הגלובלית הרחבה ומהתנהלותה במגוון תחומים בעלי זיקות הדדיות, כאשר היריב מאורגן במבנה רשתי, דינמי ולא היררכי. לאור מאפייני האיום והאתגרים שהוא מייצר לביטחונה

הלאומי של ישראל, ההתמודדות עימו צריכה להתבסס על מענה משולב הכולל פעילות בארץ ובחו"ל, תוך שילוב בין מאמצים תגובתיים ויזומים, מאמצים הגנתיים והתקפיים ומאמצי מניעה וסיכול, לצד מאמצים לעיצוב המציאות הרצויה ולקידום יעדיהן של ישראל ויהדות התפוצות.

אחת הדילמות הבולטות בגיבוש המענה לאיום הדה־לגיטימציה של ישראל היא שאלת המבנה הארגוני, ובכלל זה האחריות על המענה והובלתו, היתרונות היחסיים של הממסד המדינתי מצד אחד ושל גורמי החברה האזרחית מצד שני וחלוקת התפקידים ביניהם. ישנם ארגוני חברה אזרחית רבים שנוסדו מלכתחילה כדי להתמודד עם איום הדה־לגיטימציה של ישראל, ומתוקף "החיכוך" עם מחוללי הדה־לגיטימציה הם בעלי הבנה טובה של השטח, בעיקר בכל הקשור למרחבי החברה האזרחית. ארגונים אלה פועלים בחו"ל (ולעיתים קרובות יש להם פעילות ונציגות גם בישראל) ובקיאם בתרבות, בשפה, בתפיסות ובמערכת הערכים של

המענה האפקטיבי ביותר במערכה מסוג זה הינו מענה מבוזר. מענה כזה מצוי בטווח שבין מענה מפוזר וכאוטי, בו כל ארגון פועל באופן עצמאי לחלוטין, ובין מענה היררכי וריכוזי שבראשו עומדת הממשלה. בראייתנו, הרשת הפרו־ישראלית נדרשת לפעול בהשראת חזון משותף ולאור אסטרטגיה כוללת, תוך שימור חופש הפעולה והעצמאות של הארגונים השונים.

קהלי היעד. בשל כך, הם יכולים לתווך את המציאות הישראלית לאותם קהלי יעד ובאופן המותאם להם. ממשלת ישראל, מצידה, מציעה יכולות ומשאבים רבים וייחודיים, התבוננות רחבה על האתגר ועל כלי המענה והבנה של מהות האיום וחשיבותו לביטחון הלאומי של מדינת ישראל ושל יהדות התפוצות. לרשות הממשלה עומדת האפשרות להכווין את המאמצים ולנצל באופן יעיל יותר את המשאבים הקיימים, וזאת בהתבסס על היכרות עם הארגונים ועם יתרונותיהם היחסיים. יחד עם זאת, לגופי הממשלה ישנן מגבלות חוקיות ונוהליות רבות, בוודאי כשמדובר בפעילות שממוקדת בעיקרה במרחב האזרחי ובקהלי יעד בחו"ל. בנוסף לכך, חלק ניכר מחברי המחנה הפרו־ישראלי, וכמובן שגם רבים מקהלי היעד, ביקורתיים כלפי מדיניות ממשלת ישראל ואינם מוכנים לפעול תחת חסותה או לקבל ממנה הוראות. לכן, נוכחותה של המדינה בחזית המערכה לעיתים לא רק שאינה מועילה, אלא אף מזיקה.

לפיכך, המענה האפקטיבי ביותר במערכה מסוג זה הינו מענה מבוזר. מענה כזה מצוי בטווח שבין מענה מפוזר וכאוטי, בו כל ארגון פועל באופן עצמאי לחלוטין, ובין

מענה היררכי וריכוזי שבראשו עומדת הממשלה. בראייתנו, הרשת הפרו-ישראלית נדרשת לפעול בהשראת חזון משותף ולאור אסטרטגיה כוללת, תוך שימור חופש הפעולה והעצמאות של הארגונים השונים.

שיפור התפקוד הרשתי מבוסס על שילוב בין מיצוי יכולותיהן ויתרונותיהן היחסיים של תחנות הרשת, חיזוק ערוצי התקשורת, שיתוף המידע והידע, הלמידה הרשתית ועידוד שיתופי הפעולה בין התחנות, וכן בניית יכולות ליבה שישפרו את התפקוד של תחנות הרשת וביצועיהן. לפי גישה זו, המחנה הפרו-ישראלי אמנם יפעל כ"רשת", אך אין פירוש הדבר שכל הארגונים ידברו ב"קול אחד". טיוב פעילות "הרשת הכחולה" וחיזוק הקשר בין מרכיביה, לצד שימור מגוון הדעות ותחומי העשייה, עשויים לשמט את הקרקע מתחת לטיעוניהם של מחוללי הדה-לגיטימציה, המבקשים להציג את התנועה הציונית כמפעל גזעני ואת ישראל כמדינה לא דמוקרטית, המבקשת להצר את צעדיהם של מבקריה ולהגביל את חופש הביטוי.

המענה הנדרש חייב להתמודד עם הרכיבים השונים של הבעיה: ראשית, נדרשת פעילות ל"חיסון" קהלי יעד ניטרליים חשובים וצומתי קבלת החלטות מרכזיים, כדי למנוע את "הרעלתם" ולרתום אותם לתמיכה בישראל; שנית, המענה חייב להתבסס על חיזוק והרחבה של מעגל התומכים והפעילים במסגרת המחנה הפרו-ישראלי (מדיניות "אוהל רחב"), מתוך הבנה שהיריב מנסה לפגוע בלכידות הישראלית, שהיא המקור ללגיטימציה ומשאב חיוני במערכה. שני רכיבים אלה מושפעים מאוד ממדיניות ישראל בכל הקשור לסכסוך הישראלי-פלסטיני ומשאלת הדימוי שלה כמדינה החותרת לשלום. ולבסוף, נדרשים כאמור גם מאמצים לסיכול פעילותו של היריב ולצמצום יכולת ההשפעה שלו על קהלי היעד.

בהקשר זה, נדרשת הבחנה בין מבקריה של ישראל ובין "הגרעין הקשה" השולל את עצם הלגיטימיות שלה. המחנה היריב מובל בדרך כלל על ידי "גרעין קשה" של מחוללי הדה-לגיטימציה, החותרים להשמדתה של ישראל. לצידם ישנם גורמים המותחים ביקורת עליה ומתנגדים למדיניותה, אך אינם שותפים באופן מלא לאידיאולוגיה של מחוללי הדה-לגיטימציה ולא מערערים על זכות קיומה של מדינת ישראל. גורמים אלה אינם בהכרח חלק מהמערכת היריבה. המענה צריך להתור לצמצום מעגלי התמיכה במערכה נגד ישראל, תוך סדיקת לכידותו של המחנה האנטי-ישראלי וניצול פערי העמדות, התפיסות והערכים של הקבוצות השונות בו. בתוך כך, יש לחשוף את מטרות-העל של מאמץ הדה-לגיטימציה ואת זהות היוזמים והפעילים, התומכים והמממנים שלו. במסגרת המענה נדרשת הבחנה בין "הגרעין הקשה" של מחוללי הדה-לגיטימציה, החותרים כאמור להשמדתה של מדינת ישראל, ובין אלה המשמיעים ביקורת לגיטימית נגד מדיניותה.

המענה של "הרשת הכחולה" צריך להתבסס על שילוב של בקיאות במציאות הישראלית-פלסטינית ושל היכרות מעמיקה עם קהלי היעד השונים ויכולת לנתח אותם. השפעה על העמדות של קהלי היעד ביחסם לישראל דורשת קמפיין רעיוני ארוך טווח, שיחבר מחדש את הנרטיב הציוני והישראלי לעולם הערכים והרעיונות של החברה המערבית ושל יהדות התפוצות.

סיכום

המאמר ניתח את מאפייני המערכה הנוכחית על הלגיטימציה הבין-לאומית של מדינת ישראל, כמקרה בוחן למערכה מתמשכת על התודעה. מדובר במערכה שהינה תחרות למידה אסטרטגית בין שני מחנות רשתיים יריבים, הפועלים להשפיע על קהלי יעד רבים ומגוונים על פני הגלובוס ולשנות את תפיסותיהם ועמדותיהם. אחד המפתחות להצלחה במערכה זו הוא היכולת לרתום ולחבר את הסיפורים המקומיים הנוגעים לישראל, או להתפתחויות בסכסוך הישראלי-פלסטיני, לעולם המושגים ולסדר היום של תרבויות וחברות אחרות בעולם. בסיטואציה כזו לא ניתן להסתפק ב"אמת שלנו" ובשכנוע הפנימי בצדקת הדרך, אלא נדרש להבין מה עומד בבסיס הדימוי של ישראל והעמדות כלפיה ברחבי העולם ולהטמיע זאת בעת גיבוש יעדי המערכה והדרכים להשיגם.